

*До разової спеціалізованої вченої
ради ДФ 64.502.007 Науково-
дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені акад. В. В.
Сташиса НАПрН України*

вул. Пушкінська, 49, м. Харків

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента
Благої Алли Борисівни на дисертацію Лимаренко Юлії Сергіївни на тему
«Запобігання і протидія домашньому насильству за матеріалами
Харківського регіону», представлену до захисту у разову спеціалізовану
вчену раду Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені акад. В. В. Стасиша НАПрН України на здобуття ступеня доктора
філософії зі спеціальності 081 Право**

Ступінь актуальності обраної теми. Запобігання та протидія домашньому насильству є одним із важливих напрямків державної політики України. Міжнародні документи й українське законодавство закріпили, що його реалізація має на меті утворення цілісної системи, яка забезпечить комплексний інтегрований підхід до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків.

До здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству залучене широке коло суб'єктів. З-поміж них особливе місце належить органам місцевого самоврядування – вони визначені спеціально уповноваженими органами у цій сфері на місцевому рівні. Повноваження, які були передані їм як реформою децентралізації, так і надані законодавством про домашнє насильство, мають на меті створення і підтримку повноцінного життєвого середовища для мешканців громади, надання їм високоякісних та доступних публічних послуг, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Пандемія коронавірусної інфекції, напад РФ на Україну та викликані цим міграція, безробіття, збільшення життєвих негараздів, конфліктів, проявів агресії загострили проблему домашнього насильства й показали нам її невидимі аспекти. Наявні статистичні дані підтверджують збільшення кількості звернень з приводу вчинення домашнього насильства. Так, протягом 2018 року до Національної поліції України надійшло майже 111 тис. звернень щодо домашнього насильства. У 2019 році їх кількість перевищила 115 тис., у

передвоєнному 2021 році надійшло 211 тис. повідомлень. Протягом 2022 року надійшло 244 381 звернення з приводу фактів домашнього насильства. За 8 місяців 2023 року вже було отримано 192 189 звернень, за результатами перевірки яких складно 106 505 протоколів за ст. 173-2 КУпАП «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування»; стосовно кривдників винесено 56 649 термінових заборонних приписів. Станом на 01 вересня 2023 року на обліку в поліції перебуває 97697 кривдників.

З часу криміналізації домашнього насильства в Україні кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України стрімко зростає, про що свідчить офіційна статистика, зокрема у 2019 р. до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено 1068 кримінальних правопорушень, у 2020 р. – 2213, у 2021 р. – 3508, у 2022 р. – 1496. Таким чином, за даними цих звернень було розпочато майже 8,5 тис. кримінальних проваджень.

Як вірно зазначає дисертантка, на цей час відсутнє кримінологічне дослідження домашнього насильства, яке включало б у себе регіональний аспект, динаміку та статистичний аналіз кримінального правопорушення, передбаченого ст. 1261 КК України і базувалося на даних великого регіону.

Таким чином не викликає сумнівів як у науково-теоретичному, так і у практичному аспектах актуальність теми дисертаційного дослідження Лимаренко Юлії Сергіївни, присвяченої питанням запобігання і протидії домашньому насильству за матеріалами Харківського регіону,

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє визнати, що мету дослідження виконано, а отримані результати містять належний рівень новизни.

На основі кримінологічного дослідження явища домашнього насильства, котре ґрунтуються на матеріалах Харківського регіону, сформульовані наукові положення та одержані результати, що у сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання розробки нових та вдосконалення існуючих заходів запобігання і протидії домашньому насильству. Так, заслуговують на підтримку міркування та пропозиції здобувача щодо:

- визначення пікового рівня домашнього насильства та рівня його латентності як на рівні Харківського регіону, так і на рівні країни;
- потребу подолання «приватності» домашнього насильства шляхом підвищення обізнаності населення про ознаки домашнього насильства та можливості отримання допомоги у випадках його вчинення;

- інтенсивності звернень про прояви домашнього насильства стосовно дітей;
- системи чинників, які спричиняють домашнє насильство на рівні Харківського регіону;
- системи заходів спеціально-кримінологічного запобігання та авторської пропозиції впровадження технічних засобів повідомлення про вчинення або загрозу домашнього насильства як на регіональному, так і на державному рівнях.

У дисертації здійснений аналіз кількісних і якісних показників вимірювання домашнього насильства та досліджений рівень латентності, розроблений кримінологічний портрет особи кривдника та потерпілої особи від домашнього насильства.

Систему детермінант домашнього насильства в Харківському регіоні досліджено за трьома рівнями: макрорівнем, мезорівнем та мікрорівнем (індивідуальним рівнем). У роботі досліджено специфіку конкретної життєвої ситуації, як однієї із ключових складових механізму вчинення кримінального правопорушення. В домашньому насильстві, яке вчиняється в Харківському регіоні, вона полягає у: штучному її створенні, переважно, самими кривдниками, рідше за участю постраждалих або під впливом третіх осіб; агресивному реагуванні аб'юзерів на справедливі зауваження постраждалих.

Для Харківського регіону авторка пропонує комплекс запобіжних заходів запобігання домашньому насильству загальносоціального, спеціально-кримінологічного та вікtimологічного спрямування

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист, відповідають вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають належний ступінь наукової новизни та практичне значення.

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображені в 7 наукових публікаціях, серед яких 3 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 1 публікація у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, 3 тез доповідей всеукраїнських та регіональних науково-практичних заходах. Вони відображають наукову новизну обраної Юлією Сергіївною Лимаренко теми.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується кількома чинниками: підбором і застосуванням сучасних методів наукового пізнання; наявністю достатнього обсягу емпіричної бази проведеного дослідження (узагальнення матеріалів 260 архівних кримінальних проваджень за

кrimінальними правопорушеннями, пов'язаними з домашнім насильством, розглянутих судами м. Харкова та Харківської області за період 2016-2019 років; результати анонімного анкетування 133 працівників секторів превенції відділів та відділень поліції ГУНП в Харківській області; результати анонімного опитування 51 шкільного психолога та соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів м. Харкова; результати інтерв'ювання посадової особи Харківського РУП; статистична інформація Державної судової адміністрації України, Офісу Генерального прокурора України, Прокуратури Харківської області, Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства юстиції України, Харківського обласного центру зайнятості; звіти відділів та відділень поліції Головного управління Національної поліції в Харківській області); а також широтою та різноманітністю джерельної бази (215 найменувань).

Рекомендації, подані авторкою працівникам правоохоронних органів щодо запровадження низки змін, які стосуються покращення процесу виявлення та припинення фактів домашнього насильства, мають важливе теоретичне та практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Результати дослідження, що виносяться на захист, отримані завдяки всебічному використанню комплексного підходу, який передбачає поєднання низки різноманітних методів наукового пізнання – загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, застосовано такі методи: *діалектичний метод* – для пізнання характерних ознак і форм проявів явища домашнього насильства; *логіко-юридичний метод* дозволив сформулювати належним чином поняття, розтлумачити терміни, норми законодавства та положення нормативно-правових актів (підрозділи 1.1, 1.2, 1.4, 1.5); завдяки застосуванню *історико-правового методу* в роботі досліджено формування поняття домашнього насильства в історичному розрізі (підрозділ 1.2); *порівняльно-правовий метод* застосовано для вивчення міжнародного та зарубіжного досвіду запобігання та протидії домашньому насильству (підрозділ 3.1); за допомогою *методів конкретно-соціологічних досліджень* (анкетування, інтерв'ювання, вивчення документів, експертних оцінок) здійснено аналіз кількісних і якісних показників домашнього насильства, охарактеризовано особу кривдника та жертви кримінального правопорушення, визначено детермінанти, які обумовлюють вчинення домашнього насильства, розроблено відповідні заходи запобігання та протидії (підрозділи 1.3, 1.4, 1.5, 2.1, 2.2, 3.2, 3.3); статистичну інформацію органів державної влади, судових та правоохоронних органів було проаналізовано використовуючи *статистичний метод* (підрозділ 1.2, 1.3,

2.1); метод контент-аналізу використовувався для вивчення матеріалів, котрі містяться у ЗМІ, соціальних мережах та інших інформаційних ресурсах.

Проведене дослідження дозволило авторці вирішити низку теоретичних та практичних проблем методики розслідування домашнього насильства.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі можуть бути використані в:

- у науково-дослідній діяльності – для подальших наукових розвідок у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, котрі ґрунтуються на вседержавних і регіональних даних;

- у правоторчій діяльності – для вдосконалення нормативно-правових актів, які регулюють питання протидії домашньому насильству;

- у правозастосовній діяльності – для поліпшення роботи правоохоронних органів, спеціалізованих підрозділів Національної поліції України в частині боротьби з кримінальними правопорушеннями (акти упровадження Святошинського управління поліції Головного управління Національної поліції у місті Києві та Харківського районного управління поліції № 1 Головного управління Національної поліції в Харківській області);

- у навчальному процесі – для викладання таких навчальних дисциплін, як «Кримінологія», «Вікtimологія», написання навчально-методичних матеріалів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Основний текст дисертаційної роботи Юлії Сергіївни Лимаренко викладений українською мовою на 173 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (215 найменувань на 25 сторінках) та семи додатків на 14 сторінках.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено актуальність вибраної теми, зазначені особисті внески дисерантки та інформацію про апробацію дисертації на профільних заходах.

Рекомендації щодо подального використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Лимаренко Юлії Сергіївни щодо кримінологічного дослідження явища домашнього насильства, котре ґрунтуються на матеріалах Харківського регіону, рекомендуються для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідних розробках установ та організацій, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Юлії Сергіївни Лимаренко, необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. Бажано було з більше уваги приділити розкриттю сутності психологічного насильства. Так, у розділі 1 у якості прояву психологічного насильства називається нецензурна лайка. Слід зазначити, що ненормативна лексика, лайка виконує в мовленні людей до 30 різних функцій – від психологічної розрядки, вислову невдоволення, презирства до способу переконання співрозмовника. А отже, використання її як засобу вербальної агресії є лише однією з їх числа. Тому, на мою думку, більш коректним було б акцентувати увагу на тому, що кривдник не просто лаявся, а словесно ображав, принижував чи залякував постраждалу особу. Крім того, оскільки психологічне насильство сформульоване як правопорушення з матеріальним складом, вартим уваги було б і встановлення, який вид обов'язкових наслідків викликало у постраждалої особи психологічне насильство – побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинення емоційної невпевненості, нездатності захистити себе або завдання шкоди психічному здоров'ю особи.

2. На с. 59 дисертації авторка наводить дуже цікаві результати розрахованих особисто нею коефіцієнтів інтенсивності викликів поліції за повідомленнями про вчинення домашнього насильства в районах м. Харків за період 2018-2020 років на 10 тис. населення. У більшості районів за цей період часу відбулися помірні коливання цих показників: у 2019 році відбулось їх зниження, а у 2020 році вони дещо підвищились. На цьому фоні виділяється ситуація в Основ'янському районі: у 2018 цей коефіцієнт становив 21,8 на 10 тис. населення, у 2019 році він зріс у 1,7 разів й становив 37,5 на 10 тис. населення, а у 2020 році різко впав до 1,6 на 10 тис. населення, тобто майже у 24 рази. Можливо, тут має місце просто технічна одруківка. Якщо ж ні – визначенню причин варто було б приділити більше уваги.

3. У тексті роботи більш доцільним було б вживати нейтральну термінологію і замість терміну «жертва домашнього насильства» використовувати закріплений у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» термін «постраждала від домашнього насильства» або термін «потерпіла», якщо мова йде про кримінальне провадження.

4. У підрозділі 1.5 перелік осіб, на яких поширюється дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільногоЕ проживання, закріплений у ч. 2 ст. 3 базового закону, варто було б також доповнити другою категорією – на яких така дія розповсюджується за умови спільногоЕ проживання, а саме: інших родичів,

інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (ч. 3 ст. 3).

5. Аналізуючи спеціально-кримінологічне та віктомологічне запобігання домашньому насильству (підрозділ 3.3) дисерантка вказує, що серед патрульних поліцейських, які повинні боротися з домашнім насильством у Харківському регіоні немає жодної особи з фахом психолога або кримінолога, а також зазначає, що однією з умов проходження програми для кривдників є її добровільність, тобто кривдник може бути направлений лише за його власним бажанням. Ці зауваження є не зовсім коректними. Так, вимогою щодо освітньо-кваліфікаційного рівня до кандидатів на посаду поліцейського сектору реагування патрульної поліції є наявність повної загальної середньої, а не вищої освіти, чим і пояснюється відсутність серед патрульних психологів або кримінологів. Що ж стосується направлення кривдників на проходження відповідних програм, то тут слід вказати, що у випадках, передбачених законодавством, кривдника може бути направлено судом на проходження програми для кривдників (ст. 39-1 КУпАП, ст. 91-1 КК) або пробаційної програми (ст. 76 КК). Якщо ж такого рішення суд не виніс, кривдник повинен мати можливість відвідувати програму для кривдників за власною ініціативою на добровільній основі (ч.7 ст. 28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної добросесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної добросесності не виявлено. Дисертаційна робота Лимаренко Юлії Сергіївни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Лимаренко Юлії Сергіївни на тему «Запобігання і протидія домашньому насильству за матеріалами Харківського регіону», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем щодо вивчення явища домашнього насильства та надання кримінологічної характеристики його складових, з'ясування детермінант, котрі зумовлюють його існування, а також розробки нових і вдосконалення існуючих заходів запобігання та протидії проявам вказаного кримінального правопорушення.

2. Дисертація Лимаренко Юлії Сергіївни на тему «Запобігання і протидія домашньому насильству за матеріалами Харківського регіону» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Лимаренко Юлія Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент
завідувач кафедри цивільного та
кримінального права і процесу
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили,
доктор юридичних наук, доцент

А. Б. Блага

Підпис Благої А. Б. засвідчує:

Вчений секретар Вченої ради
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили,
кандидат соціологічних наук, доцент

В. О. Чорна